

НАРАТИВ ЯК АДАПТАЦІЯ: ЕВОЛЮЦІЙНА ЕПІСТЕМОЛОГІЯ КАРЛА ПОППЕРА І НАРАТИВНА ТЕОРІЯ ІСТОРИЧНОГО ЗНАННЯ

Олена Мішалова

Анотація. У статті наголошується, що критичний раціоналізм Карла Поппера становить собою продуктивний синтез ідей раціоналістичного та емпіричного підходів у теорії пізнання, в результаті чого може розглядатися як плідна альтернатива і концептуальне підґрунтя для концепції еволюційної епістемології. Авторка стверджує, що основні положення попперівської еволюційної епістемології варто більш активно застосовувати у філософії й методології гуманітарних наук, зокрема у філософії історії як теоретичному осмисленні процесу пізнання історії і розвитку історії як системи знань про минуле. Наприклад, метод спроб і помилок як спосіб продукування наукового знання, а також ідея опосередкування знання мовою – об'єктивування знання в мові (ширше – текстах), мають пряме відношення до проблематики наративної теорії історичного знання у сучасній філософії історії.

Підкреслюється, що попперівська теорія пізнання спрямована на розв'язання проблем, передусім, в природничих і точних науках. Разом з тим, у запропонованому перекладі попперівської лекції *Еволюційна епістемологія* він торкається одного з найважливіших методологічних питань сучасної теорії історії – питання можливостей пізнання та системного вивчення минулого як об'єкта, якого вже не існує в наявності, й інформацію про який ми отримуємо в опосередкованому через мову вигляді – об'єктивовану в історичних текстах (джерелах та наративах). Саме з розповідання історій і опису стану справ (як складового компоненту розповідання історій), на думку Поппера, поступово розвинулася людська здатність створювати пояснювальну розповідь [explanatory story], міф та пояснювальну теорію.

Авторка звертає увагу, що Поппер не розвиває далі свою тезу про пояснювальну розповідь. Однак в межах аналітичної філософії історії для пояснювальних описових розповідей було винайдено спеціальний термін – наратив, а також запроваджено цілу галузь досліджень – наративну теорію історичного знання. Відповідно до класичного визначення Артура Данто, історичний наратив певною мірою вже являє собою форму пояснення, оскільки наратив і описує, і пояснює історичні події одночасно. Таке визначення історичного наратива дозволяє розглядати його як свого роду функціональний аналог теорії в науці, що структурує та пояснює історичний

матеріал, а також потребує концептуальної перевірки і фактологічного підтвердження. Отже, історичні наративи також можна розглядати як адаптації або пробні теорії у попперівському розумінні, які ніколи не можуть бути остаточними, конкурують між собою і завжди відкриті до критичного перегляду. Тому наявність декількох конкуруючих наративів стосовно висвітлення певної історичної теми, явища чи ситуації потрібно розглядати як нормальний режим функціонування історичної науки.

Ключові слова: еволюційна епістемологія, теорія, наратив, історичне знання, почастильне лагодження, критичний раціоналізм.

Він [Поппер] пропонує теорію пізнання, яка не є фундаменталістською за своїм характером, але яка все ж дає нам надію на прогрес і на те, що ми здатні вчитися один в одного.

Джеремі Ширмур

Критичний раціоналізм як методологічне підґрунтя еволюційної епістемології

Джеремі Ширмур, учень і один з перших дослідників наукової спадщини Карла Поппера, характеризує попперівську теорію пізнання як таку, що намагається уникнути крайнощів окремо взятих емпіричного та раціоналістичного підходів і дає нам «надію на прогрес». Він підкреслює, що сам Поппер є захисником ідей Просвітництва, важливості наукового знання та ідеї «саморозкріпачення через знання». Однак Поппер вважав сутнісно хибною позицію просвітників, що за умови дотримання відповідних початкових процедур, а також звільнення розуму від упереджень, істина автоматично стає очевидною. Іншими словами, що в результаті дотримання певного методу пізнання (чи то в індуктивній, чи то в дедуктивній його версії), ми обов'язково отримаємо істинне знання. Проте ця ідея, на думку Поппера, все ж мала позитивне значення: вона породила величезний оптимізм стосовно можливостей людського пізнання. Вважалося, що абсолютна істина є доступною для людини, і що це матиме важливі практичні наслідки. Зокрема, Френсіс Бейкон мав бачення того, як знання надасть людству владу над силами природи, що призведе до позитивних трансформацій і покращення людської ситуації у цьому світі. З іншого боку, зазначає Ширмур, це призвело до свого роду

«диктату» процедур, оскільки якщо припустити, що ми послідовно дотримувалися правильних процедур (методів) пізнання, то знання, яке ми отримали в результаті цього, обов'язково має бути істинним. З огляду на це, якщо хтось інший не погоджується з нами, то він автоматично помиляється або введений в оману людьми, які самі помиляються, або людьми, які мали злісну зацікавленість в увічненні тих чи інших помилок.¹

У цій ситуації Поппер запропонував свій варіант поєднання плідних ідей емпіризму і раціоналізму, який отримав назву «критичного раціоналізму». Дмитро Сепетий слушно зауважує, що праці Поппера, зокрема *Логіка наукового відкриття* (1934), *Припущення і спростування* (1963) та *Об'єктивне знання: еволюційний підхід* (1972), показали нездійсненність очікувань панівного на той час неопозитивізму в теорії пізнання, чим спровокували його остаточний занепад. Однак, в той же час, вони стимулювали появу цілого ряду нових оригінальних концепцій пізнання, відомих під збірною назвою постпозитивізму, до яких належить критичний раціоналізм. Ключова ідея останнього, наголошує Сепетий, полягає в тому, що пізнання здійснюється не шляхом індукції від окремих спостережуваних фактів до загальних положень (як вважали прихильники класичного емпіризму і позитивізму) і не шляхом дедукції з найзагальніших самоочевидних і безсумнівних істин чистого розуму (як вважали представники класичного раціоналізму), а шляхом спроб і помилок, припущень і спростувань, висунення гіпотез та їхньої раціональної критики.²

Під раціоналізмом тут слід мати на увазі раціоналізм у найширшому сенсі: як протилежність ірраціоналізму, а не емпіризму, тобто як віру в силу розуму у процесі пізнання світу, як переконання в тому, що при формуванні наших уявлень про світ і планів дій потрібно спиратися, перш за все, на розум. В контексті попперівської теорії пізнання це означає: по-перше, намагатися якомога більш ретельно, неупереджено і всебічно розглянути доступні нам аргументи та факти як на підтримку, так і проти відомих нам альтернативних можливостей (теорій або способів дії у певній ситуації) і обрати ту з них, яка у цьому світлі виглядатиме найкращою; по-друге, бути відкритим до нових аргументів і фактів та готовим до перегляду власних уявлень

¹ Shearmur J. The Political Thought of Karl Popper. London and New York: Routledge, 2002. С. 67–68.

² Сепетий Д.П. Критичний раціоналізм Карла Поппера: пізнання шляхом спроб і помилок, припущень і спростувань. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. Вип. 4. С. 72.

і рішень під їхнім впливом; по-третє, бути відкритим до раціональної критики і дискусії заради досягнення істини, виявлення й усунення помилок у власних уявленнях, а не заради захисту вже сформованої точки зору.³ У цьому контексті Ширмур говорить про принциповий антиавторитаризм епістемології Поппера: просто не існує авторитетів, які б не можна було піддати критиці, і це стосується не лише людей та інституцій, але й того, що може здаватися нам самоочевидним. Водночас, той факт, що не існує джерел достовірного знання, також додає попперівській теорії пізнання певного консерватизму, що проявляється в наступному: по-перше, ніщо не повинно відкидатися лише тому, що не може бути обґрунтованим, і ніщо не може бути обґрунтованим таким чином, щоб вивести його за межі можливої майбутньої критичної перевірки. По-друге, важливо виявити, де саме є щось не так. Однак, навіть якщо ми виявили, що щось є неправильним, саме по собі це не говорить нам про те, як це можна виправити. Занепокоєння Поппера з приводу прогресу, як у зростанні знання, так і в політиці, приводить нас до питання про те, що могло б бути покращенням ситуації, яку ми маємо на даний момент, а також до питання, як нам досягти прогресу в цьому сенсі.⁴

Сепетий наголошує, що Поппер розглядає свою теорію як альтернативу класичним раціоналізму та емпіризму, а також як їхній синтез. Для класичного раціоналізму визначальною є теза про можливість здобути точне, надійне знання про устрій дійсності, не спираючись на досвід, а спираючись лише на сам розум (на властиві йому безсумнівні «вроджені» ідеї) і строгі логічні міркування за зразком математики. Класичний емпіризм, навпаки, виходить з положення, що ми здобуваємо або маємо здобувати усе наше знання з (зовнішнього) досвіду, що «в розумі немає нічого, що не було б спочатку дано в відчуттях». Згідно з вченням емпіризму, пізнання йде від спостереження окремих фактів до їхнього узагальнення шляхом індукції – умовиводу від деякої множини окремих фактів певного класу до загального положення (закону чи теорії) про усі факти цього класу. Проте обидва ці підходи зіштовхнулися з серйозними проблемами. Так, класичний раціоналізм мусить визнати, що чисто логічним шляхом ми можемо дізнатися лише про відношення між теоретичними конструкціями (як в математиці), але не про дійсність, яка не створювалася людським розумом за його логічними схемами, а існує незалежно від нього. Про цю дійсність ми

³ Там само. С. 73.

⁴ Shearmur J. The Political Thought of Karl Popper. London and New York: Routledge, 2002. С. 69.

насправді не можемо нічого дізнатися, не звертаючись до досвіду. З цієї точки зору, позиція емпіризму виглядає більш правдоподібною та відповідною практиці природничо-наукового пізнання. Відповідно до класичного емпіризму, пізнання здійснюється шляхом індукції на основі спостережень (досвіду). Проте насправді не існує ніяких раціональних підстав для віри в те, що індуктивні умовиводи ведуть до істинних чи до високоймовірних теорій. Якщо серед множини явищ певного класу спостерігається певна спільна характеристика, то це не означає, що вона обов'язково буде зберігатися щодо іншого явища цього класу.⁵ Поппер зауважує, що з точки зору логіки не є очевидним, що ми обґрунтовано виводимо загальні судження з одиничних, якими б численними вони не були. Будь-який умовивід, отриманий таким чином, завжди може виявитися помилковим. Так, незалежно від того, скільки б білих лебедів ми не спостерігали, це не обґрунтовує висновків про те, що всі лебеді білі. Питання обґрунтованості індуктивних умовиводів до сих пір лишається «проблемою індукції».⁶

Позиція критичного раціоналізму стверджує, що пізнання дійсності (крім логіко-математичних відношень між теоретичними конструкціями) неможливе без опори на досвід. Проте, на відміну від класичного емпіризму, вона наголошує на тому, що наші теорії не є простими відображеннями досвіду, які виникають в розумі внаслідок індукції. У процесі пізнання розум не є пасивним, пізнання є творчим процесом: розум створює теорії, а потім піддає їх випробуванню раціональною критикою та перевіркою на відповідність дійсності. Теорії, які витримують таке випробування, залишаються й умовно вважаються істинними до того часу, поки подальші дослідження і критичні випробування не виявлять їхніх недоліків і потреби в інших, більш кращих теоріях, і поки ми не знайдемо цих кращих теорій. Теорії, які не витримують випробування раціональною критикою, відкидаються. Як класичний емпіризм, так і класичний раціоналізм наполягали, що існує певний метод пізнання, дотримуючись якого ми можемо досягти надійного знання чи хоча б таких теорій, про які можна обґрунтовано стверджувати, що ймовірність їх істинності, або хоча б ймовірність істинності логічних висновків, які з них слідують, є достатньо високою. Відповідно до обох цих класичних концепцій пізнання, раціональність

⁵ *Сенетий Д.П.* Критичний раціоналізм Карла Поппера: пізнання шляхом спроб і помилок, припущень і спростувань. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. Вип. 4. С. 73–74.

⁶ *Поппер К.* Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем. *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 171.

полягає саме в тому, щоб дотримуватися такого методу, який гарантує істинність чи, принаймні, високу ймовірність істинності наших теорій.⁷ Сепетий пише: «З точки зору Поппера, раціональність полягає просто в тому, що маючи кілька альтернативних гіпотез (теорій); ми намагаємося (найкраще, в процесі дискусії з іншими людьми) якомога повніше з'ясувати і зважити аргументи «за» і «проти» кожної з них; після чого ми пробно (тимчасово, доки не виявимо її недоліків і не знайдемо ще кращої) визнаємо за істинну ту гіпотезу (теорію), яка виглядає найкращою у світлі усіх виявлених і розглянутих нами аргументів, яка краще витримала здійснені на даний момент раціонально-критичні випробування; при цьому ми залишаємося відкритими до подальшої дискусії і допускаємо, що в процесі подальших випробувань може виявитися потреба у відмові від раніше прийнятої нами теорії і заміні її на іншу, яка виглядатиме кращою у світлі старих і нових аргументів. Звідси, назва – критичний раціоналізм».⁸

Отже, позиція критичного раціоналізму Карла Поппера становить собою продуктивний синтез ідей раціоналістичного та емпіричного підходів у теорії пізнання, внаслідок чого може розглядатися як плідна альтернатива та концептуальне підґрунтя для концепції еволюційної епістемології.

Еволюційна епістемологія

Найменування «еволюційна епістемологія» для попперівської теорії пізнання запропонував Дональд Кемпбелл. Про це зазначає сам Поппер у запропонованому тут перекладі лекції *Еволюційна епістемологія*, де він намагається коротко й узагальнено представити свій підхід, розглядаючи мову, знання і науку в широкому сенсі як продукти біологічної еволюції на зразок дарвінівської еволюції шляхом природного добору.⁹ Кемпбелл вирізняв чотири типи еволюційної епістемології, проте базовою для себе він вважав саме попперівську концепцію пізнання, в основі якої покладено механізм змін за допомогою спроб

⁷ Сепетий Д.П. Критичний раціоналізм Карла Поппера: пізнання шляхом спроб і помилок, припущень і спростувань. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. Вип. 4. С. 74–75.

⁸ Там само. С. 75.

⁹ Popper K.R. Evolutionary Epistemology. In *Evolutionary Theory: Paths into the Future*, edited by J.W. Pollard. Chichester and New York and Brisbane and Toronto and Singapore: John Wiley and Sons, 1984. С. 239.

та помилок, який Кемпбелл визначав також як «модель добору і збереження знання».¹⁰

Поппер формулює п'ять положень, які визначають загальний контур концепції еволюційної епістемології. По-перше, специфічно людські здатність і прагнення до пізнання, а також здатність продукувати наукові знання, що є результатом природного добору. По-друге, еволюція наукового знання являє собою появу все кращих і кращих теорій (дарвіністський підхід). Теорії стають краще адаптованими завдяки природному добору: вони дають нам більш повну інформацію про дійсність і стають ближчими до істини.¹¹ Поппер продовжує: «Ми завжди стикаємося з практичними проблемами, а з них іноді виростають проблеми теоретичні, адже ми намагаємося вирішити деякі з наших проблем, пропонуючи теорії. У науці ці теорії є дуже конкурентними. Ми обговорюємо їх критично, перевіряємо їх і відкидаємо ті теорії, які, на нашу думку, не дуже добре вирішують проблеми, які ми хочемо розв'язати: таким чином, у боротьбі виживають лише найкращі теорії, ті, що найбільше підходять для розв'язання проблем. Так розвивається наука. Однак навіть найкращі теорії завжди є нашими власними винаходами. Вони не позбавлені помилок. Що ми робимо, коли перевіряємо наші теорії: ми намагаємося виявити помилки, які можуть бути приховані в наших теоріях. Іншими словами, ми намагаємося знайти слабкі місця наших теорій, місця, де вони ламаються. Це і є критичний метод».¹² У такий спосіб досвід стає характерним методом перевірки теоретичних систем. Тому наука, згідно з Поппером, вирізняється не лише своєю логічною формою, але й своїм характерним методом,¹³ який він у запропонованому перекладі лекції називає методом спроб і помилок.¹⁴

По-третє, володіння специфічно людською мовою. У той час як теорії амеби або інших живих істот є частинами їхніх організмів (тому їхня хибність означає смерть амеби або інших живих істот),

¹⁰ Campbell D.T. From Evolutionary Epistemology Via Selection Theory to a Sociology of Scientific Validity. *Evolution and Cognition*. 1997. Vol. 3. № 1. С. 6.

¹¹ Popper K.R. Evolutionary Epistemology. In *Evolutionary Theory: Paths into the Future*, edited by J.W. Pollard. Chichester and New York and Brisbane and Toronto and Singapore: John Wiley and Sons, 1984. С. 239.

¹² Там само. С. 240.

¹³ Поппер К. Логіка наукового відкриття. Огляд деяких фундаментальних проблем. *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 182.

¹⁴ Popper K.R. Evolutionary Epistemology. In *Evolutionary Theory: Paths into the Future*, edited by J.W. Pollard. Chichester and New York and Brisbane and Toronto and Singapore: John Wiley and Sons, 1984. С. 240.

людина навчилася формулювати свої теорії за допомогою мови (як усно, так і письмово). У такий спосіб людина винесла свої теорії за межі свого організму, тобто об'єктивувала їх. Це дозволило розглядати теорії як об'єкти дослідження, піддавати їх критиці і більш відсторонено перевіряти, чи можуть вони допомогти вирішити ту чи іншу проблему, і чи вони взагалі здатні бути істинними. І у разі негативної відповіді, просто відкинути їх і почати пошук інших.¹⁵ Тут можна стверджувати про свого роду «еволюційно-тестувальне коло» у процесі перевірки теорій на помилки: спочатку ми маємо наукову проблему, яку намагаємося вирішити за допомогою пробних теорій, які, у свою чергу, піддаються критиці та перевірці на помилки й усуненню останніх. Помилки, які ми виявляємо внаслідок цього, породжують для нас нові проблеми, які ми маємо знов пробувати вирішувати за допомогою пробних теорій і т.д. І якщо «відстань» між старою і новою проблемами є великою, то, згідно з Поппером, це свідчить про досягнутий нами прогрес у вирішенні проблеми, хоча й тимчасовий, оскільки жоден отриманий нами результат ніколи не може бути остаточним. Фактично, у такий спосіб відбувається природний добір шляхом усунення непридатних: помилок в еволюції життя, помилок у намаганнях адаптуватися, що відбувається методом спроб і помилок. Аналогічно, наука функціонує шляхом спроб (створення теорії) та усунення помилок (перевірка теорії). Метод спроб і помилок, на думку Поппера, є універсальним методом, за допомогою якого людина активно шукає інформацію в навколишньому світі та загалом орієнтується в ньому.¹⁶

По-четверте, теорії не є зведенням чуттєвих даних, відчуттів чи спостережень. Об'єктивно не існує ніяких гаданих чуттєвих «даних» з потоку інформації або зі спостереження чи відчуттів, оскільки всі наші органи чуття, які вбирають в себе інформацію з довкілля, генетично і логічно передують цій інформації. Поппер зазначає: «з еволюційної точки зору, теорії (як, фактично, все знання) являють собою частину нашої попередньої *адаптації* до навколишнього середовища. Вони подібні до очікувань чи передчуттів. Це справді їхня функція: біологічна функція всього знання полягає в тому, щоб намагатися передбачити, що станеться в нашому навколишньому середовищі. Наші *органи* чуття, наприклад, очі, також є такими адаптаціями. У цьому світлі вони постають теоріями: тваринні організми винайшли очі і

¹⁵ Там само. С. 241.

¹⁶ Там само. С. 240, 242.

розвинули їх дуже детально, як очікування або теорію, що світло у видимій довжині хвилі буде корисним для отримання інформації з навколишнього середовища; для висмоктування з навколишнього середовища інформації, яка може бути інтерпретована як характеристика *стану* навколишнього середовища, як довгострокового, так і короткострокового».¹⁷

По-п'яте, поява описової функції людської мови стала передумовою виникнення критичного мислення і, відповідно, системи знання і людської культури загалом. Описова мова порушує проблему істини та хиби, тобто питання того, чи відповідає певний опис фактам. До її появи всі теорії були частиною структури організмів, що виступали їхніми носіями. Це були або успадковані органи, або успадковані чи набуті способи поведінки, або успадковані чи набуті несвідомі очікування. Відповідно, вони являли собою невід'ємну частину свого носія. Однак для того, щоб можна було критикувати теорію, організм мав би бути здатним розглядати її як зовнішній для себе об'єкт. Єдиний відомий нам спосіб досягти цього, підкреслює Поппер, це сформулювати теорію за допомогою описової мови і, бажано, у письмовій формі. У такий спосіб всі наші теорії, припущення чи результати наших спроб і помилок можуть стати об'єктами критичного дослідження (об'єктивуються як мертві чи живі фізичні структури) і ми можемо їх вбити (за допомогою критики), не вбиваючи їхніх носіїв.¹⁸ В цьому пункті попперівське розуміння ролі і значення описової мови для еволюції людини та зростання наукового знання піддає сумніву Пол Черчленд. З одного боку, він погоджується, що інститут мови став вирішальним для інтелектуального прогресу людства, а також визнає, що мовні елементи можуть формувати уявлення про реальність. Проте, з іншого боку, він заперечує, що структурні компоненти мови утворюють фундаментальний спосіб такого представлення і репрезентації. Черчленд пише: «Звичайно, можна було б плекати надію, що структура, елементи та операції людської мови систематично відображають або віддзеркалюють усі теоретично відповідні структури, елементи та операції мозку, але немає емпіричних доказів, які б підтверджували таку надію, і можна було б очікувати, навпаки, що мовні структури/операції відображають структури/операції мозку лише дуже грубо, вибірково

¹⁷ Там само. С. 243.

¹⁸ Там само. С. 250.

та поверхнево. ... Якщо це так, то, окрім питання, об'єктивізувати чи ні, Поппер об'єктивує неправильні предмети». ¹⁹

До певної міри Поппер погоджується з критичними коментарями, визнаючи складнощі, пов'язані з питанням еволюції мови. Зокрема, він зазначає, що легко зрозуміти, як на основі функції вираження виникає і розвивається сигнальна функція мови. Однак, в той же час, дуже складно зрозуміти, як на основі сигнальної функції формується описова. Сигнальна та описова функції мови є справді близькими, попереджувальний крик тварини за своїм змістом і значенням є близьким до описового твердження людини. Проте, зауважує Поппер, існують також суттєві відмінності. Наприклад, танцювальна мова бджіл дуже нагадує людську описову мову. Бджоли можуть передавати своїм танцем інформацію про напрямок і відстань від вулика, про місце, де можна знайти їжу (а також про її характер). Однак між біологічними ситуаціями у випадках з бджолою та людською мовами є дуже важлива відмінність: описова інформація, яку передає бджола у своєму танці, є частиною сигналу для інших бджіл і її основна функція – спонукати інших бджіл до дії, корисної для них тут і зараз. Тобто інформація, що передається, тісно пов'язана з поточною біологічною ситуацією і виживанням. На противагу цьому, інформація, яка формулюється і передається людською мовою, може не бути корисною одразу. Вона може не бути корисною взагалі, або стати такою лише через роки і в зовсім іншій ситуації. ²⁰

Винайдення й еволюція людської мови з притаманними їй виражальною, сигнальною, описовою та аргументативною функціями, на думку Поппера, є продуктом людської винахідливості – продуктом людського розуму і ментального досвіду. Важливо розуміти, що в той же самий час розум людини є результатом її існування у мовному середовищі, взаємодії між розумом і мовою (ширше – світом об'єктивного знання та культури – Світом 3), тому зростання мови і розвиток розуму людини відбувається у безпосередньо взаємопов'язаний спосіб. Для пояснення цієї взаємодії Поппер розробляє окрему концепцію трьох світів: світу фізичних об'єктів – Світ 1, світу ментальних станів – Світ 2, світу продуктів людського мислення і мови

¹⁹ Churchland P.M. Karl Popper's Philosophy of Science. *Canadian Journal of Philosophy*. 1975. Vol. 5. № 1. С. 156.

²⁰ Popper K.R. Evolutionary Epistemology. In *Evolutionary Theory: Paths into the Future*, edited by J.W. Pollard. Chichester and New York and Brisbane and Toronto and Singapore: John Wiley and Sons, 1984. С. 247.

– Світ 3 або світ знання в об’єктивному сенсі.²¹ Ґрунтовно аналізуючи та прослідковуючи еволюцію цієї концепції на основі попперівських праць різних років, Оксана Панафідіна вважає, що можна говорити про цілісну концепцію культури Поппера, а також визначає чотири принципи, які допомагають зрозуміти засадничу кореляцію між біологічною еволюцією, еволюцією мови та розвитком науки і культури. До них належать: принцип емерджентної екзосоматичної еволюції, принцип антропогенності культури, принцип лінгвістичної природи культури, принцип плюралістичної взаємодії.²² Панафідіна зазначає, що попперівська концепція культури є метафізичною за своєю суттю, засновується на основних ідеях критичного раціоналізму, нередукованому емерджентному еволюціонізмі і плюралістичному інтеракціонізмі. Вона підсумовує свою думку наступним чином: «Культура у межах попперівської концепції являє собою створену людьми, їх розумом і мовою, об’єктивну реальність, яка здійснює суттєвий зворотний вплив на людей, на формування їхньої самості. Культурна реальність виникає у часі завдяки здатності людської мови об’єктивувати суб’єктивне знання. Еволюціонує вона завдяки людським спробам досягнути і зрозуміти створене та об’єктивоване іншими людьми, і на основі актуалізованого й засвоєного із наявного культурного спадку зробити свій посильний внесок. Найбільше і найкраще стимулює людську раціональність і творчість критично-рефлексивний підхід до продуктів власної інтелектуальної (у т.ч. мистецької) діяльності».²³

Слід зауважити, що, незважаючи на безперечно новаторський характер концепції еволюційної епістемології Поппера, ми маємо не так багато спроб практичного застосування її інструментарію у вітчизняній та світовій гуманітаристиці. Так, Володимир Десятник намагається продуктивно використати основні аргументи попперівського критичного раціоналізму (та еволюційної епістемології як її складової частини) щодо позиції методологічного есенціалізму в межах філософсько-правових досліджень.²⁴ Успішно застосовує принципи попперівської еволюційної епістемології для формування еколого-еволюційного підходу до навчання циклу природничих дисциплін Ліна Рибалко, зокре-

²¹ Там само. С. 246, 251–252.

²² Панафідіна О. Метафізика культури Карла Поппера: світ 3 та його значення для людини. *Актуальні проблеми духовності*. 2024. Вип. 25. С. 148–149, 153, 157, 160.

²³ Там само. С. 167–168.

²⁴ Десятник В. О. Методологічний есенціалізм та юридичне мислення. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 24.

ма в межах модернізації природничо-наукової освіти з особливим наголосом на розкритті сутності і природи формування понятійного апарату. Слідуючи Попперу, вона наголошує, що об'єктивного і системного знання не можна досягнути лише шляхом узагальнень на основі наукових законів. Для системи наукового знання є характерною деяка постійна модифікованість, яка проявляється як адаптивність до змін в умовах того середовища, в якому перебуває людина, що формулює і застосовує наукові категорії. Об'єктивне знання про природу і світ, що претендує на істинність, може бути адекватно відображено і пояснено мовою науки завдяки відмові від органоцентризму на користь біоцентричного та екоцентричного світорозуміння.²⁵ Рибалко закликає до серйозного осмислення необхідності формування еколого-еволюційного світогляду, в основі якого має бути інтегруюча ідея еволюції природи та суспільства.²⁶

У ситуації постійної конкурентної боротьби між демократичними й авторитарними політичними режимами до ґрунтовного перегляду принципів демократичного керівництва з урахуванням, передусім, їхнього етичного виміру, закликає Андрій Абдула, зазначаючи, що запропонована Поппером модель «відкритого суспільства» на сучасному етапі розвитку демократичних країн потребує не лише формального контролю влади (через систему виборності влади), але й морально-етичного контролю. Він наголошує, що принцип морального контролю міг би посилити тезу про ненасильницьку передачу влади як ключову ознаку демократії, оскільки сучасні авторитарні режими, отожднюючи себе з державою, змогли досягти такого рівня політичного контролю, який дозволяє їм успішно імітувати формально-правові демократичні процедури (наприклад, вибори і ненасильницьку передачу влади), не змінюючи існуючу авторитарну систему.²⁷ У цьому важливу роль має відігравати посилення критико-раціоналістичної традиції в освітній системі і зміни останньої у відповідності до попперівського підходу критичного раціоналізму, а саме: визнання помилкових стратегій у реформуванні, прозорість змін та залучення механізму крити-

²⁵ Рибалко Л.М. Еколого-еволюційний підхід до навчання природничих дисциплін: розкриття сутності та природи вихідних понять. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2013. Вип. 30(83). С. 31, 318.

²⁶ Рибалко Л.М. Значення еколого-еволюційного підходу у вивченні біології в школі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2012. Вип. 15. С. 224.

²⁷ Абдула А.І. Принцип керівництва та етика «відкритого суспільства». *Актуальні проблеми духовності*. 2019. Вип. 20. С. 88, 93.

чного обговорення і усунення помилок, пошук центрів тяжіння раціональної критичної думки в культурній і науковій спадщині спільнот, поширення цінностей «відкритого суспільства» засобами філософської науки, перш за все, в її аналітичній традиції.²⁸

Крізь призму концепції інформаційних систем і у контексті впливу попперівського концепту Світу 3 (світу об'єктивного знання) на формування інформаційних систем і технологій розглядає попперівську теорію пізнання Крейг Макдональд, підкреслюючи важливість розробки спільної концептуальної рамки для різних галузей інформаційних досліджень. Протягом багатьох років різні напрями інформаційних досліджень розвивалися окремо, засновуючись на різних теоретичних засадах і практиках. Це призвело до того, що представники різних інформаційних професій звертаються до однієї області знань, проте стикаються з проблемою відсутності явної відповідності між концептуальними структурами, незалежно вбудованими в кожен з них.²⁹

У нерозривному зв'язку з концепціями Імре Лакатоса та Гіларі Патнema розглядає попперівську філософію науки Пол Черчленд. Наводячи цілий ряд вагомих критичних аргументів Черчленд все таки зауважує, що найважливішим елементом теорії пізнання Поппера є положення про те, що, хоча наш досвід ніколи не може перевірити (довести, встановити чи навіть зробити більш вірогідними) наші теорії, він може їх систематично фальсифікувати, тобто зростання наукового знання відбувається шляхом формулювання припущень та спростувань.³⁰ Цікавий погляд на формування філософської позиції Поппера в середовищі науково-дослідницьких практик Віденського гуртка та «Червоного Відня» (сукупності марксистських течій) першої третини ХХ ст. надає у своїй роботі Малакі Хаїм Хаконен.³¹ З іншого боку, не менш захоплюючу розвідку ідейних взаємозв'язків між неопозитивізмом (Людвіг Вітгенштайн, Моріц Шлік, Рудольф Карнап) та неокантіанством (як Баденської школи в уособленні Вільгельма Віндельбанда, так і Марбурзької школи, представленої Германом Коеном та Паулем Наторпом) у філософських поглядах і підході Поппера

²⁸ Абдула А., Абдула І. Ціннісні засади й освітні орієнтири «відкритого суспільства». *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 286.

²⁹ McDonald C. Information Systems Foundations – Karl Popper's Third World. *Australasian Journal of Information Systems*. 2002. Vol. 10. № 1. С. 59–61.

³⁰ Churchland P.M. Karl Popper's Philosophy of Science. *Canadian Journal of Philosophy*. 1975. Vol. 5. № 1. С. 152–153.

³¹ Hacohen M.H. Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna. *Journal of the History of Ideas*. 1998. Vol. 59. № 4. С. 734.

пропонує Олександр Наранекі. Він звертає особливу увагу також на теоретичну схожість між попперівським розумінням наукової раціональності та Львівсько-Варшавською школою, зокрема поглядами Казимира Айдукевича і Альфреда Тарського. Це дає Наранекі підстави стверджувати, що методологічний підхід до аналітичної філософії Поппера варто розглядати як концептуально більш близький до Львівсько-Варшавської школи, аніж до Віденського гуртка.³²

Наратив як адаптація та механізми наративної інженерії

На нашу думку, основні положення попперівської еволюційної епістемології варто більш активно застосовувати у філософії й методології гуманітарних наук, зокрема у філософії історії як теоретичному осмисленні процесу пізнання історії, засад і розвитку історії як системи знань про минуле. Наприклад, метод спроб і помилок як спосіб продукування наукового знання, а також ідея опосередкування знання писемною мовою – об'єктивування знання в мові, мають пряме відношення до проблематики наративної теорії історичного знання в сучасній філософії історії.

У своїй теорії пізнання Поппер тримає у фокусі дослідження, передусім, природничі і точні науки. Проте неодноразово звертається також до історії в межах розробки концепції «відкритого суспільства» в галузі соціально-політичної філософії. Разом з тим, у запропонованому перекладі лекції *Еволюційна епістемологія* він торкається одного з найважливіших методологічних питань сучасної теорії історії – питання можливостей пізнання та системного вивчення минулого як об'єкта, якого вже не існує в наявності, й інформацію про який ми отримуємо в опосередкованому через мову вигляді – об'єктивовану в історичних текстах (джерелах та наративах). Поппер підкреслює: *«Описовий характер мови притаманний лише людському виду. І це щось нове, щось справді революційне: людська мова може передавати інформацію про стан справ, про ситуацію, яка може бути, а може і*

³² *Naraniecki A.* Neo-Positivist or Neo-Kantian? Karl Popper and the Vienna Circle. *Philosophy*. 2010. Vol. 85. № 334. С. 518.

не бути наявною або біологічно релевантною. Вона може навіть не існувати».³³

Знання про минуле є інформацією, яка була наявною і біологічно релевантною у минулому (саме тому вона була зафіксована у відповідних джерелах), проте це інформація про стан справ чи ситуацію, якої вже немає в наявності. Саме з розповідання історій й опису стану справ (як складового компоненту розповідання історій), на думку Поппера, поступово розвинулася людська здатність створювати пояснювальну розповідь [explanatory story], міф та лінгвістично сформульовану пояснювальну теорію. Потреба в описовій розповіді, яка б пояснювала ситуацію і надавала орієнтири для поведінкових моделей у теперішньому, відіграла визначальне значення для біологічного виживання спільнот, стала новим фактором еволюційного добору.³⁴ Поппер не розвиває далі тезу про пояснювальну розповідь і при описі змісту Світу 3 обмежується простим перерахуванням – «наші історії, наші міфи, наші пояснювальні теорії»³⁵. Проте у наративній теорії історії в межах аналітичної філософської традиції для пояснювальних описових історій було запропоновано спеціальний термін – наратив (оповідь). Відповідно до класичного визначення Артура Данто, історичний наратив у певній мірі вже являє собою форму пояснення. Наратив і описує, і пояснює одночасно.³⁶

Данто порівнює історичні наративи (оповіді) і наукові теорії як універсальні схеми організації знання. Пізнання минулого стає доступним для нас вивідним шляхом, а такі висновки явно чи неявно спираються на певні теоретичні твердження, котрі пов'язують наявні свідчення з фактами минулого. Тому історик у своїй роботі так само застосовує теорії та гіпотези, як це роблять науковці.³⁷ Завданням історика, навіть виходячи із сутності його діяльності, слушно зазначає Данто, має бути не просте відтворення минулого, а певна організація минулого. Відповідно, історичний наратив являє собою спосіб організації минулого у часові цілісності шляхом опису і пояснення широкомасштабних історичних змін з використанням часової пер-

³³ *Popper K.R. Evolutionary Epistemology. In Evolutionary Theory: Paths into the Future*, edited by J.W. Pollard. Chichester and New York and Brisbane and Toronto and Singapore: John Wiley and Sons, 1984. С. 247.

³⁴ *Там само.* С. 249.

³⁵ *Там само.* С. 252.

³⁶ *Danto A.C. Narration and Knowledge.* New York : Columbia University Press, 2007. С. 138.

³⁷ *Там само.* С. 102.

спективи, відображеної у наративних реченнях.³⁸ Данто підсумовує: «Відмінність між історією та наукою полягає не у тому, що історія застосовує, а наука не застосовує організуючі схеми, які виходять за межі того, що є даним. Обидві це роблять. Відмінність полягає у тому виді організуючих схем, які застосовує кожна з них. Історія розповідає історії».³⁹

У термінології Поппера це означає, що історія розповідає «пояснювальні розповіді» або наративи. Таке визначення історичного наратива дозволяє розглядати його як свого роду функціональний аналог теорії в науці, що структурує та пояснює історичний матеріал, а також потребує перевірки і фактологічного підтвердження. Отже, історичні наративи також можна розглядати як адаптації у попперівському розумінні, як форми або способи наших адаптацій до минулого, які ніколи не можуть бути остаточними, конкурують між собою і завжди відкриті до перегляду. Тому наявність декількох конкуруючих наративів стосовно висвітлення певної історичної теми, явища чи ситуації потрібно розглядати як нормальний режим функціонування історичної науки, а не як свідчення відносності висновків чи фактів, які у зв'язку з цим зазвичай проголошуються «ненауковими».

Данто також звертає увагу на унікальну характеристику історичного досвіду. В момент вчинення тих чи інших дій люди часто не усвідомлюють того їхнього значення, котрим наділяють їх пізніше (як правило, історики). У цьому полягає ключова особливість історичного впорядкування подій: історичні події постійно пере-описуються, а їхнє значення пере-оцінюється у контексті більш пізньої інформації (інформації про явища, яких не існувало на момент вчинення досліджуваних подій, проте яка завдяки особливостям описової мови, згідно з Поппером, може бути доєднана до них). Завдяки цій інформації історик може сказати про події трохи більше, ніж свідки чи сучасники тих подій. Ця особливість становить собою істотну перевагу історичного бачення світу.⁴⁰ Відповідно, історичне знання ніколи не може бути завершеним або незмінним. Данто підкреслює, що ми завжди переглядаємо наші уявлення про минуле, і припускати, що вони мають бути «незмінними», було би несправедливо з точки зору духу історичного дослідження.⁴¹ Більш того, історик має унікальну можливість бачити події у часовій перспективі, тому, як неодноразово наголошує Данто, не варто вважа-

³⁸ Там само. С. 255.

³⁹ Там само. С. 111.

⁴⁰ Там само. С. 11.

⁴¹ Там само. С. 143, 145.

ти недоліком ту обставину, що історик, будучи віддаленим у часі від подій, які він досліджує, не здатен знати їх так, як їх знали очевидці, тому що він і не мусить знати їх таким чином. «Вся сутність історії полягає не в тому, щоб знати про події так, як про них могли б знати свідки, а в тому, щоб знати про них саме як історики – у зв'язку з більш пізніми подіями і як частини часових цілісностей. ... Люди віддали б дуже багато, щоб мати можливість побачити свої дії очима майбутніх істориків».⁴²

Таким чином, історик конструює та реконструює історичне минуле, доповнюючи існуючу картину минулого новими фактами чи новими підходами до їх інтерпретації, збагачуючи у такий спосіб наші знання про минуле саме по собі. Коллінгвуд наголошує, що історія як наука є конструктивною за своєю природою.⁴³ Поппер підкреслює, що не може бути історії минулого як «того, що насправді сталося». Можуть бути лише історичні інтерпретації, жодна з яких не є остаточною. І кожне покоління має право вибудовувати власну інтерпретацію. Однак, на його думку, це не лише право, а й своєрідний обов'язок кожного покоління.⁴⁴

Історичне минуле – історична дійсність, як ми її знаємо через історичні твори – завжди значною мірою є «доданою реальністю» до реального минулого. Компоненти, які історик «додає» до реального минулого, створюючи історичне минуле в процесі дослідження, пояснення та інтерпретації наявного матеріалу, – це теорії, методології та концептуальний апарат, які є сучасними і постійно оновлюються. Основним механізмом творення та зміни історичного минулого як доданої реальності виступає історичний наратив. Тому сукупність історичних наративів можна розглядати не лише як форму існування історичного минулого (метафізичний вимір), але й як спосіб і механізм наративної інженерії (епістемологічний вимір) – постійного процесу пере-описування та пере-оцінювання вже наявного історичного знання (як на цьому наголошував Данто) у світлі нових даних чи теоретичних й методологічних підходів в межах сучасної гуманітаристики.

У свою чергу, наративну інженерію, якою фактично займаються історики, можна розглядати за аналогією з почастинною соціальною інженерією Поппера або, навіть, як складову останньої. Під соціальною інженерією Поппер розуміє планування і конструювання ін-

⁴² Там само. С. 183.

⁴³ *Collingwood R. G.* The Idea of History. Oxford : The Clarendon Press, 1946. С. 240.

⁴⁴ *Popper K. R.* The Open Society and its Enemies. New One-Volume Edition. Princeton and Oxford : Princeton University Press, 2013. С. 473.

ституцій з метою суспільних змін.⁴⁵ Він наголошує: «Єдиний шлях, відкритий для суспільних наук, – це забути про словесні феєрверки і вирішувати практичні проблеми сучасності за допомогою теоретичних методів, які в основі своїй однакові в усіх науках. Я маю на увазі методи спроб і помилок, висування гіпотез, які можна перевірити на практиці, і піддавати їх практичній перевірці. Потрібна соціальна технологія, результати якої можна було б перевірити за допомогою фрагментарної соціальної інженерії».⁴⁶

З огляду на вищезазначене, наративну толерантність як концептуальний інструмент можна розглядати як свого роду наративну технологію, направлену на уможливлення та концептуальну підтримку почастиної наративної інженерії – «почастинного лагодження» (*piecemeal tinkering*⁴⁷), за словами Поппера, тобто поступових змін в описах і поясненнях суперечливих та/або конфліктних сторінок минулого. Довготривалі історичні конфлікти обов'язково відображаються в історіографічних традиціях та результуються в суперечливих історичних висновках, що робить їх такими, які важко вирішити одномоментно, навіть, за умови, що для цього є політична воля (чого насправді в таких ситуаціях часто не вистачає). На думку Поппера, одним з найважливіших завдань будь-якої технології є вказати на те, чого не можна досягти.⁴⁸ Наративна толерантність як поступовий спосіб змін в історіописанні засобом наративної інженерії водночас вказує на можливість змінювати наше бачення минулого (через зміни в наративах) і на певні обмеження, які з цим пов'язані, а саме: поступовість цих змін, суперечливість результатів тощо. Так само, як перебіг історичного процесу ніколи не піддається теоретичному проектуванню, яким би досконалим воно не було, оскільки кінцевий результат буде завжди відрізнятися від раціонального проекту,⁴⁹ наративна толерантність також не може гарантувати стопроцентну ефективність. Проте, вона може створити підґрунтя для цього і, за словами Гайдена Вайта, трансформувати історичні дослідження таким чином, щоб дозволити історикам брати позитивну участь у звільненні

⁴⁵ *Popper K.R. The Poverty of Historicism. London : Routledge and Kegan Paul, 1986. C. 45.*

⁴⁶ *Popper K.R. The Open Society and its Enemies. New One-Volume Edition. Princeton and Oxford : Princeton University Press, 2013. C. 428.*

⁴⁷ *Popper K.R. The Poverty of Historicism. London : Routledge and Kegan Paul, 1986. C. 53*

⁴⁸ *Popper K.R. The Poverty of Historicism. London : Routledge and Kegan Paul, 1986. C. 58, 61.*

⁴⁹ *Там само. C. 47-48.*

сьогодення від «тягаря історії».⁵⁰ Дотримання принципу наративної толерантності, як і визначення її меж в кожному конкретному дослідницькому кейсі, є колективною справою і відповідальністю спільноти істориків. Щоб мати можливість адекватно сприймати і працювати з плюралістичністю бачень минулого, яке передбачає суперечність позицій як «норму», ми потребуємо не лише критичного, але й толерантного історичного мислення.

Таким чином, можна зробити висновок, що попперівський критичний раціоналізм являє собою продуктивний синтез ідей раціоналістичного та емпіричного підходів у теорії пізнання, а також може розглядатися як плідне концептуальне підґрунтя для його концепції еволюційної епістемології. Остання, у свою чергу, здатна запропонувати більш широкую теоретико-методологічну основу для ряду гуманітарних наук, зокрема для сучасної філософії історії. Так, наприклад, метод спроб і помилок як спосіб продукування наукового знання, наукові теорії як адаптації, а також ідея опосередкування знання мовою – об'єктивування знання в мові (ширше – текстах), мають пряме відношення до проблематики наративної теорії історичного знання, тому заслуговують на більшу увагу істориків і філософів історії.

References

1. Abdula A.I. Pryntsyp kerivnytstva ta etyka «vidkrytoho suspilstva». Aktualni problemy dukhovnosti. 2019. Vyp. 20. S. 86–96.
2. Abdula A., Abdula I. Tsinnisni zasady y osviti oriientyry «vidkrytoho suspilstva». Aktualni problemy dukhovnosti. 2021. Vyp. 22. S. 272–293.
3. Campbell D.T. From Evolutionary Epistemology Via Selection Theory to a Sociology of Scientific Validity. *Evolution and Cognition*. 1997. Vol. 3. № 1. P. 5–38.
4. Churchland P.M. Karl Popper's Philosophy of Science. *Canadian Journal of Philosophy*. 1975. Vol. 5. № 1. P. 145–156.
5. Collingwood R.G. *The Idea of History*. Oxford: The Clarendon Press, 1946.
6. Danto A.C. *Narration and Knowledge*. New York: Columbia University Press, 2007.

⁵⁰ White H. The Burden of History. *History and Theory*. 1966. Vol. 5. № 2. C. 124.

7. *Desiatnyk V.O.* Metodolohichniy esentsializm ta yurydychne myslennia. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2014. № 1. S. 24–28.
8. *Goldstein L.* *Historical Knowing.* Austin & London: University of Texas Press, 1976.
9. *Hacohen M.H.* Karl Popper, the Vienna Circle, and Red Vienna. *Journal of the History of Ideas.* 1998. Vol. 59. № 4. P. 711–734.
10. *McDonald C.* Information Systems Foundations – Karl Popper’s Third World. *Australasian Journal of Information Systems.* 2002. Vol. 10. № 1. P. 59–69.
11. *Naraniecki A.* Neo-Positivist or Neo-Kantian? Karl Popper and the Vienna Circle. *Philosophy.* 2010. Vol. 85. № 334. P. 511–530.
12. *Panafidina O.* Metafizyka kultury Karla Poppera: svit 3 ta yoho znachennia dlia liudyny. Aktualni problemy dukhovnosti. 2024. Vyp. 25. S. 144–172.
13. *Popper K.R.* Evolutionary Epistemology. In *Evolutionary Theory: Paths into the Future*, edited by J.W. Pollard. Chichester and New York and Brisbane and Toronto and Singapore: John Wiley and Sons, 1984. P. 239–255.
14. *Popper K.* Lohika naukovocho vidkryttia. Ohliad deiakykh fundamentalnykh problem. Aktualni problemy dukhovnosti. 2021. Vyp. 22. S. 170–191.
15. *Popper K.R.* *The Open Society and its Enemies. New One-Volume Edition.* Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2013.
16. *Popper K.R.* *The Poverty of Historicism.* London: Routledge and Kegan Paul, 1986.
17. *Rybalko L.M.* Ekoloho-evoliutsiinyi pidkhid do navchannia pryrodnychkh dystsyplin: rozkryttia sutnosti ta pryrody vykhidnykh poniat. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkoli. 2013. Vyp. 30(83). S. 313–319.
18. *Rybalko L.M.* Znachennia ekoloho-evoliutsiinoho pidkhodu u vyvchenni biolohii v shkoli. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 16: Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky. 2012. Vyp. 15. S. 221–224.
19. *Sepetyi D.P.* Krytychnyi ratsionalizm Karla Poppera: piznannia shliakhom prob i pomylok, prypushchen i sprostuvan. Humanitarnyi visnyk ZDIA. 2010. Vyp. 4. S. 71–84.

20. *Shearmur J. The Political Thought of Karl Popper.* London and New York : Routledge, 2002.
21. *White H. The Burden of History. History and Theory.* 1966. Vol. 5. № 2. P. 111–134.

NARRATIVE AS ADAPTATION: KARL POPPER'S EVOLUTIONARY EPISTEMOLOGY AND THE NARRATIVE THEORY OF HISTORICAL KNOWLEDGE

Olena Mishalova

Abstract. The article points out that Karl Popper's critical rationalism is a productive synthesis of the ideas of rationalist and empirical approaches in the theory of knowledge, and as a result can be considered as a fruitful alternative and conceptual basis for the concept of evolutionary epistemology. The author argues that the main provisions of Popper's evolutionary epistemology should be more extensively applied in the philosophy and methodology of the humanities, in particular in the philosophy of history as a theoretical understanding of the process of cognition of history and the development of history as a system of knowledge about the past. For example, the method of trial and error as a way of producing scientific knowledge, as well as the idea of mediating knowledge through written language – the objectification of knowledge in language (more broadly, in texts) – are directly related to the problems of the narrative theory of historical knowledge in contemporary philosophy of history.

It is emphasized that Popper's theory of knowledge is aimed at solving problems primarily in the natural and exact sciences. Nevertheless, in the proposed translation of Popper's lecture *Evolutionary Epistemology*, he touches upon one of the most important methodological issues of modern history theory – the question of the possibilities of cognition and systematic study of the past as an object that no longer exists in the present, and information about which we receive indirectly through language-objectified in historical texts (sources and narratives). According to Popper, it is from storytelling and description of the state of affairs (as a component of storytelling) that the human ability to create an explanatory story, myth, and explanatory theory gradually developed.

The author notes that Popper does not further develop his thesis on explanatory story. However, within the framework of the analytical philosophy of history, a special term, narrative, was introduced for explanatory descriptive stories, and a whole field of research, the narrative theory of historical knowledge, was introduced. According to Arthur Danto's classical definition, a historical narrative is to some extent already a form of explanation since a narrative both describes and explains historical events at the same time. This definition of historical narrative allows us to consider it as a kind of functional analogue of theory in science, which structures and explains historical data, and also requires conceptual verification and factual confirmation. Thus, historical narratives can also be viewed as adaptations or trial theories in the Popperian sense, which can never be final, compete with each other, and are always open to critical revision. Therefore, the possibility of several competing narratives regarding the coverage of a particular historical topic, phenomenon, or situation should be considered as a normal way in which historical science functions.

Keywords: evolutionary epistemology, theory, narrative, historical knowledge, piecemeal tinkering, critical rationalism.

Надійшла до редакції 18 травня 2025 р.

Прийнята до друку 1 червня 2025 р.

Опублікована 1 вересня 2025 р.

Мишалова Олена Віталіївна

Кафедра філософії

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Університетський, 54

м. Кривий Ріг

50086

Mishalova Olena

Department of Philosophy

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Universytetskyi ave., 54

Kryvyi Rih

50086

<https://orcid.org/0000-0001-5469-6451>

elenmishalova@gmail.com

<https://doi.org/10.55056/apm.7765>